〔個人研究〕

Padminī 第 13 章
校訂テクストおよび註（1）

倉西　憲一

はじめに

Padminī はインド人学僧 Ratnarakṣita（c.a. 1150-1250 CE.）[*1]によって著された、サンスクリット原典の現存する *Saṃvarodayatantra* の註釈書である。本稿で扱う *Padminī* 第 13 章が註釈する *Saṃvarodayatantra* 第 13 章「聖ヘールカ出生説示（śrīherukodayanirdeśa）」は、全体が 43 偈[*2]で構成されており、「ヘールカ出生（herukodaya）」という修習（bhāvanā）を主題としている。これは行者が主尊ヘールカを細部にわたって観想上で生み出す修習であり、インド後期密教の実践方法として知られる生起究竟二次第のうちの生起次第となる。*Padminī* では、この第 13 章の第 43 偈 ab 句[*3]までを逐語的に註釈した後、こうした主尊観想という修習、つまり生起次第の必要性について顕密両文献からの引用を駆使した長大な議論[*4]を展開している。この議論に関しては拙稿（倉西 2013）に些か触れた。*Padminī* 第 13 章の校訂テクスト作成を試みるが、全体が大部であるので、紙幅の関係上、本稿では議論に入る前の前半部をまず提出したい。

1　凡例

▸ appratus はサンスクリット校訂テクストとチベット語訳の 2 段に分けた。原則として、上段がサンスクリット校訂テクスト、下段がチベット語訳である。チベット語訳はデルゲ版（底本）と北京版の 2 版のみ照合した。

▸ appratus はその位置を行数で示した。なお、行数は右余白に 5 行ごとに表記した。

---

*1　Ratnarakṣita の人物像および事績については静 2012、倉西 2013 等を参照。

*2　Tsuda 1974 (pp.113-119)。なお、本稿における *Saṃvarodayatantra* の偈番号はこの校訂本に従う。

*3　最後の第 43 偈の cd 句については、一連の議論が終わった後に解説されている。さらに、この修習の教えは後ほどまた触れる、と結んでいる。

*4　Ratnarakṣita は *Padminī* において、しばしば長大な議論を展開している。こうした議論の終わりには決まって「以上傍論は十分である（ity alam prasaṅgena）」と述べているが、第 13 章の議論の最後では特に「過ぎた傍論（atiprasaṅgena）」としており、彼はその長大さを自覚していたのであろう。

▸ appratus はレンママーク（］）の前に採用した読みを示し、セミコロンの後に元来あるいは修正前の読みを示した。

e.g. bodhicittam ］ em.; bodhacittam TBNRa（すべての写本に‘bodhacittam’とあり、‘bodhicittam’と修正した。）

▸ appratus 以外の、テクストの内容などに関する註は後註とし、註番号はアルファベット（e.g. (a)）とした。

appratus と後註内の略号

Padminī の諸写本や関連する文献の詳細および略号は、本稿と同じ年報に掲載した種村・加納・倉西による「Ratnarakṣita 著 *Padminī* ―研究資料概観―」に記しているので、そちらを参照されたい。

校訂テクストに使用した略号および記号

conj.		校訂者による diagnostic conjecture
corr.		書写者・校閲者による correction
		corr. X; X には Sc.（Scribe = 書写者）あるいは Lh.（Later hand = 後の写本使用者・校閲者）が入る。
	ac	*ante correctionem* (修正以前の)
	pc	*post correctionem* (修正後の)
		e.g. °puṣpādibhiḥ ］corr. Lh. T^{pc}B; °puṣpādibhi T^{ac}
em.		校訂者による emendation
om.		omit
var.		variant
kiṃcit		ボールド体は、註釈対象となる本文の語句 (pratīka) を示す．なお、註釈対象語句の後に、その語句が含まれるタントラ本文の偈番号を記した。
		e.g. **kṣamāpayed** iti (5b)
† ... †		ダガーマークで括られた箇所は読みが不確定。
(!)		書写者の誤写と考えられる箇所に付した。

2　*Padminī* 諸写本における本稿校訂部分

サンスクリット写本

T	Takaoka	20r6—21r7
B	Baroda	35v7—37v5
N	NGMPP	pp.83 l.9—88 l.10
Ra	Tucci's Collection	31v3—33r7

チベット語訳

D	Tib. Derge	38b7—41b4
P	Tib. Peking	45a6—47b6

なお、校訂テクストの下部行間に写本の位置を記した。Takaoka 写本（T）は葉数および各行数を記したが（e.g. T21r4=21 枚目表の 4 行目）、T のアポグラフと考えられている他の写本（B,N,Ra）については煩雑になるので、葉数と 1 行目のみを記すことにする（e.g. B35r1=35 枚目表 1 行目）。同じく、チベット語訳も行間に対照したデルゲ・北京版の葉数と 1 行目のみを記した。

3　本稿校訂部分のシノプシス

第 13 章全体のシノプシスは長く煩瑣になるので、本稿で校訂した部分のみ掲げておく。

13.1	導入
13.2	修習次第（生起次第）
13.2.1	発菩提心—福徳資糧積集
13.2.2	空性の修習—ナーダ
13.2.3	四輪観
13.2.4	三昧耶薩埵の修習
13.2.5	智薩埵・三昧薩埵の修習—諸尊格の被甲
13.2.6	智輪の召入—甘露賞味
13.2.7	入光明
13.2.7.1	光明へ入るプロセス

13.2.7.2 光明への反復出入に関する補足説明
13.2.8 修習の果

参考文献

Primary Sources

Abhisamayamañjarī

RINPOCHE-DVIVEDI 1993 — RINPOCHE, S and DVIVEDI, V: *Abhisamayamañjarī of Śubhākaragupta*, Rare Buddhist Texts Series 11, CIHTS, Sarnath.

Cakrasaṃvaratantra

PANDEY 2002 — PANDEY, Janardan Shastri: *Śrīherukābhidhānam Cakrasaṃvaratantram with the vivṛti Commentary of Bhavabhaṭṭa* vol.1-2, Rare Buddhist Texts Series 26, CIHTS, Sarnath.

GRAY 2013 — GRAY, David B.: *The Cakrasaṃvara Tantra (The Discourse of Sri Heruka): Editions of the Sanskrit and Tibetan Texts*, Treasury of the Buddhist Sciences, The American Institute of Buddhist Studies, New York.

Cakrasaṃvarābhisamayapañjikā

桜井 2005 — 桜井宗信:「Prajñārakṣita『Cakrasaṃvarābhisamaya 註』の原典研究—梵文校訂テクスト II—」，遠藤祐純先生・吉田宏晢先生古稀記念『慈悲と智慧の世界』（智山学報第五十四輯），pp.(161)–(185), 智山勧学会.

Saṃvarodayatantra = SaUdTa

Tokyo Ms404[*5] — Matsunami1965 (p.144); No.404, paper, complete, 103 fols., NS715.

TSUDA 1974 — TSUDA, Shin'ichi: *The Saṃvarodayatantra, Selected Chapters*, The Hokuseido Press, Tokyo.

Vajrāvalī

MORI 2009 — MORI, Masahide: *Vajrāvalī of Abhayākaragupta, Edition of Sanskrit and Tibetan Versions*, vol.1-2, Buddhica Britannica Series Continua XI, Tring, UK.

[*5] Tsuda1974 において校訂されている章以外は Tokyo Ms404 を参照した。

Secondary Sources

倉西憲一
2013　「インド仏教終焉期における大乗仏典受容の一例—顕密両修の学僧ラトナラクシタの著作を中心として—」, 大正大学綜合佛教研究所年報　第 35 号, pp.(209)–(224).

杉木恒彦
2007　『サンヴァラ系密教の諸相　行者・聖地・身体・時間・死生』, 東信堂.

静春樹
2012　「ラトナラクシタのガナチャクラ儀軌和訳研究」, 高野山大学密教文化研究所紀要, 第 25 号, pp.150(21)–116(55).

種村隆元・加納和雄・倉西憲一
Forthcoming　「Ratnarakṣita 著 *Padminī*—研究資料概観—」, 大正大学綜合佛教研究所年報, 第 36 号掲載予定.

（平成 25 年度科学技術研究費「註釈文献から見た後期インド密教における教理と実践の関係に関する研究」［基盤研究 (c), 25370059, 代表: 種村隆元］による研究成果の一部）

Padminī Ch.13 (1)

13 Śrīherukodayanirdeśapaṭalaḥ

13.1 導入

ke te maṇḍala-m-āvartto devatākārayogata iti(a) trayoviṃśatitama-praśnavisarjanāyāha—T20r6 **athe**tyādi (1a).

ལྷ་ཡི་རྣམ་པའི་རྣལ་འབྱོར་པས།། དཀྱིལ་འཁོར་བསྐོར་བ་ཇི་ཙམ་ཞིག། ཅེས་པ་ཞུ་བ་ཉི་ཤུ་རྩ་གསུམ་པའི་ལན་གདབ་པའི་ཕྱིར་གསུངས་པ། དེ་ནས་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པའོ།།

13.2 修習次第（生起次第）

13.2.1 発菩提心— 福徳資糧

tatrāyaṃ bhāvanākramaḥ. prathaman tāvat sarvasattvānāṃ śrīsaṃvara-padaprāptaye śrīsaṃvaro 'haṃ bhūyāsam iti bodhicittam utpādya, jhaṭiti śūnyatām āmukhīkṛtya saprajñadvibhujasaṃvarayogavān, skandha-T20r7 dhātvāyataneṣu yathāvad vairocanādiviśuddhim adhimucya, vāma-tarjanikayā cchoṭikādānasamakālaṃ pūrvādidikṣu vāmāvartena sum-

---

1 āvartto]] conj. āvarttya TBNRa; var. maṇḍala-m-āvarta° (SaUdTa Ch.1, Tokyo Ms404, 2r5) **9** bodhicittam]] Ra; bodhacittam TBN **11** °āyatanesu]] Ra; °āy-atneṣu TBN **12** °tarjanikayā]] em.; °tarjanīkayā TBN; °tarjanikāyā Ra

bhādimantracatuṣṭaya(b) saṃbhūtāṃś caturaḥ prākārān nīlaharitarakta-pītān tatsamakālam evādho hūṃja[T20r8]viśvavajramayīm bhūmim upari tadraśmyavabhāsato vajraśarajālapañjaravitānāni ca vicintya, svahṛdi [N84]pītapaṃkārajaviśvapadmopari oṃkā[B36r1]rajendau nīlahūṃjamayūkhair bhagavantaṃ vakṣyamāṇarūpaṃ saparikaraṃ [T20r9]purataḥ samākṛṣya, vandanāpūrvakaṃ svahṛdbījanirgatapuṣpādibhiḥ ṣoḍaśapūjādevībhiḥ saṃpūjya, **kṣamāpayed** iti (5b) pāpādideśanāṃ kuryāt. tato ratnatrayaśaraṇa[T20r10]gamanādy upekṣāparyantaṃ vibhāvayed iti puṇyasaṃbhāraḥ. **parasattva upekṣakopekṣe**ti (6d) pareṣāṃ sattvānām anunayapratigha-sthānīyānām [Ra32r1]upekṣaṇaṃ sarvatra samacittatayopekṣety arthaḥ.

དེ་ལ་འདི་ནི་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་སྟེ། དང་པོར་རེ་ཞིག་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་དཔལ་བདེ་མཆོག་འབྱུང་བའི་[D39a1]གོ་འཕང་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དཔལ་བདེ་མཆོག་ཏུ་འགྱུར་བར་བྱའོ་ཞེས་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་ནས་སྐད་ཅིག་གིས་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་དུ་བྱས་ཏེ། ཤེས་རབ་དང་བཅས་པའི་བདེ་མཆོག་ཕྱག་གཉིས་པའི་རྣལ་འབྱོར་དང་ལྡན་པའི་ཕུང་པོ་དང་ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་རྣམས་ལ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་དག་པ་མོས་པར་བྱས་ནས་གཡོན་པའི་[P45b1]སྡིགས་མཛུབ་ཀྱིས་སེ་གོལ་བྱེད་པ་དང་དུས་མཉམ་དུ་ཤར་ལ་སོགས་པའི་ཕྱོགས་རྣམས་སུ་གཡོན་སྐོར་གྱིས་སུམ་ཧྨ་ལ་སོགས་པའི་སྔགས་བཞི་ལས་ཡང་དག་པར་བྱུང་བའི་སྔོན་པོ་དང་ལྗང་ཁུ་དང་དམར་པོ་དང་སེར་པོ་བཞི་དང་དེ་དང་དུས་མཉམ་པ་ཁོ་ནར་འོག་

13 °mantra°]] TBN; °mantraṃ Ra **13** °catuṣṭayasaṃbhūtāṃś]] Ra; °catuṣṭayaṃ sabhūtām TBN **14** °pītān]] TBRa; °pītāṃs N **14** hūṃja°]] em.; hūṃjaḥ TBNRa **15** tadraśmyavabhāsato]] em.; tadraśmyāvabhāsato TBNRa **16** °viśvapadmopari oṃkāra°]] conj. Tib; °viśvavajramayīrekāra°TB; °viśvavajramayīrkāra°N; °viśvavajramayīraṃkāra°Ra **18** °puṣpādibhiḥ]] corr. Lh. T^{pc}BN; °puṣpādibhi T^{ac}Ra **22** °sthānīyānām]] TBN; sthānīyām Ra **22** °cittatayo°]] TBRa; °cittagayo° N **22** °opekṣety]] em.; °otpakṣety TBN; °otpattety Ra

28 གཡོན་]] D; གཡན་ P

ཧུ་ཧཱུྃ་ལས་སྐྱེས་པའི་ས་གཞི་སྣ་ཚོགས་རྡོ་རྗེའི་རང་བཞིན་དང་། སྟེང་དུ་དེའི་འོད་ཟེར་འཕྲོས་པ་ལས་རྡོ་རྗེའི་མདའི་དྲ་བ་དང་། རྡོ་རྗེའི་གུར་དང་བླ་རེ་རྣམས་རྣམ་པར་བསམས་ཏེ། རང་གི་སྙིང་གར་པཾ་སེར་པོ་ལས་སྐྱེས་པའི་སྣ་ཚོགས་པདྨའི་སྟེང་དུ། ཨོཾ་ཡིག་ལས་སྐྱེས་པའི་ཟླ་བ་ལ་ཧཱུྃ་སྔོན་པོ་ལས་སྐྱེས་པའི་འོད་ཟེར་རྣམས་ཀྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་སྐུ་འཁོར་དང་བཅས་པ་མདུན་དུ་ཡང་དག་པར་བཀུག་ནས་ཕྱག་འཚལ་བ་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ཅན་རང་གི་སྙིང་གའི་ས་བོན་ལས་འཕོན་པའི་མཆོད་པའི་ལྷ་མོ་མེ་ཏོག་མ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཡང་དག་བར་མཆོད་དེ། བཟོད་གསོལ་ཞེས་པ་སྡིག་པ་བཤགས་པ་ལ་སོགས་པ་བྱའོ།། དེ་ནས་དཀོན་མཆོག་གསུམ་ལ་སྐྱབས་སུ་འགྲོ་བ་ལ་སོགས་པ་བཏང་སྙོམས་ཀྱི་མཐར་ཐུག་པ་རྣམ་པར་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་པ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་སོ།། སེམས་ཅན་གཞན་སྙོམས་བཏང་སྙོམས་སོ་ཞེས་པ་སེམས་ཅན་གཞན་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་དང་ཁོང་ཁྲོ་བའི་གནས་སུ་གྱུར་པ་རྣམས་ལ་བཏང་སྙོམས་སུ་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་སྙོམས་པ་ཉིད་ནི་བཏང་སྙོམས་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།།

13.2.2 空性の修習— ナーダ

tato jñānasambhārāya **oṃ svabhāve**tyādimantrārtham āmukhayet. tatra **om** ity abhyupagame. [T20r11] **svabhāvaśuddhāḥ sarvadharmā** iti svabhāvād eva māyopamatayā śuddhā grāhyāḥ. **svabhāvaśuddho 'ham** iti yathā sarvadharmās tathāham ity etena grāhyagrāhakaśuddhir uktā. sābhāsa-[T20v1]śūnyatā ceyam. tataś **cittamātraṃ tu vai tiṣṭhed** iti (7c) paramārthato grāhyagrāhakabhāvavirahāc cittamātram evaitat. tac ca oṃ āḥ hūṃ ity uparyuparisthitākṣaratrayarūpam. evaṃrūpam ātmānam ākalayya, “aho vatāmī sattvā anādyavidyāvaśāj jātyandhā ivaivambhūtam ātmarūpam apaśyantaḥ [T20v2] saṃsāre saṃsaranti. tad aham eṣāṃ [N85]

43 abhyupagame ⟧ T; utpupagame BN; upagame Ra **47** °bhāvavirahāc ⟧ em.; °bhāvirahāc TBNRa **49** ivaivam° ⟧ TBN; iva Ra

32 བླ་རེ་ ⟧ D; བླ་བྲ་(!) P **35** འཕོན་པའི་ ⟧ D; མཕོན་པའི་ P **38** སྙོམས་བཏང་སྙོམས་སོ་ ⟧ P; བཏང་སྙོམས་སོ་ D

svarūpaṃ pratipādayeyam" iti dharmālambanāṃ karuṇām utpādya, tebhyas tricakraṃ visphārya, jagat tricakrīkṛtya, mahāsukhena dravīkṛtya, tatraiva praveśayet. tata oṃ-kāra āḥ-kāre, āḥ-kāro hūṃ-kāre. so 'py ū-ha-śiro- [T20v3] 'rdhendu-bindukrameṇa nāde praviśet. tato nādarūpatayā sthitvā "īdṛśaṃ vata sarvadharmāṇāṃ tattvam ahaṃ sākṣātkṛtya sarvasattvān avabodhayeyam" iti nirā[B36v1]lambanām āmukhayan nādamātravikalpam api tyajet.[c] etad evāha—**bodhisa[T20v4]mbhārabhāvanair** iti (7d) jñānasaṃbhārabhāvaneyam ity arthaḥ. draḍhayitum āha—**om** ityādi.

དེ་ནས་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི་ཕྱིར། ཨོཾ་སྭ་བྷཱ་བ་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པའི་སྔགས་ཀྱི་དོན་སྟོན་དུ་བྱའོ།། དེ་ལ་ཨོཾ་ཞེས་པ་ཁས་བླངས་པའོ།། སྭ་བྷཱ་བ་ཤུདྡྷཿསརྦ་དྷརྨཱཿཞེས་པ་རང་བཞིན་ཁོ་ན་ལས་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་ཉིད་ཀྱིས་དག་པའི་གཟུང་བ་རྣམས་སོ།། སྭ་བྷཱ་བ་ཤུདྡྷོ྅ཧཾ། ཞེས་པ་ཆོས་རྣམས་[D39b1]ཐམས་ཅད་ཇི་ལྟ་བ་དེ་ལྟར་བདག་ཅེས་པའོ།། འདི་དག་གི་གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་དག་པ་གསུངས་ཏེ། སྣང་བ་དང་བཅས་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱང་འདིའོ།། དེའི་ཕྱིར། སེམས་ཙམ་ལ་ནི་རྣམ་གནས་བྱ།། [P46a1]ཞེས་པ་དམ་པའི་དོན་གྱིས་གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་དངོས་པོ་རྣམ་པར་སྤྱངས་པའི་ཕྱིར་འདི་དག་སེམས་ཙམ་ཁོ་ནའོ།། དེ་ཡང་། ཨོཾ་ཨཱཿཧཱུཾ་ཞེས་པ་ཡི་གེ་གསུམ་གྱི་རང་བཞིན་སྟེང་ནས་སྟེང་དུ་གནས་པའོ།། བདག་ཉིད་འདི་ལྟ་བུའི་རང་བཞིན་རྟོགས་པར་བྱ་སྟེ། ཀྱེ་མ་སེམས་ཅན་འདི་དག་ནི་ཐོག་མ་མེད་པའི་མ་རིག་པའི་དབང་གིས་བདག་ཉིད་དེ་ལྟ་བུའི་རང་བཞིན་དུ་མ་མཐོང་བ་འཁོར་བ་ན་འཁོར་བ་དམུས་ལོང་ལྟ་བུའོ།། དེའི་ཕྱིར་བདག་གིས་དེ་རྣམས་ལ་རང་གི་ཚུལ་སོ་སོར་རྟོགས་པར་བྱའོ་ཞེས་ཆོས་ལ་དམིགས་པའི་སྙིང་རྗེ་བསྐྱེད་ནས། དེ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར་འཁོར་ལོ་གསུམ་རྣམ་པར་སྤྲོས་ཏེ་འགྲོ་བ་འཁོར་ལོ་གསུམ་དུ་བྱས་ནས་བདེ་བ་ཆེན་པོས་ཞུ་བར་བྱས་ཏེ་དེ་ཉིད་ལ་གཞུག

---

52 tricakrī°] TN; trivajrī° BRa　**53** āḥ-kāre] em. Tib.; ākāre TBNRa　**53** āḥ-kāro] em.; āḥkārā TN; ākārā BRa　**54** ū°] em.; au°TB; ā° NRa　**54** 'rdhendubindu°] conj.; 'rdhendu° TBNRa　**55** vata] TBN; ceta Ra

པར་བྱའོ།། དེ་ནས་ཨོཾ་ཡིག་ཨཱཿ་ཡིག་ལའོ།། ཨཱཿ་ཡིག་ཧཱུྃ་ཡིག་ལའོ།། དེ་ཡང་ཨཱུ་དང་ཧ་དང་མགོ་དང་ཟླ་བ་ཕྱེད་པ་དང་ཐིག་ལེའི་རིམ་པས་ནཱ་ད་ལ་གཞུག་པར་བྱའོ།། དེ་ནས་ནཱ་དའི་གཟུགས་ཉིད་ཀྱིས་གནས་ཏེ། འདི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་བདག་གིས་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལའང་རྫོགས་པར་བྱའོ་ཞེས་པ་དམིགས་པ་མེད་པ་མངོན་དུ་བྱ་ཞིང༌། ནཱ་ད་ཙམ་གྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡང་དོར་བར་བྱའོ།། དེ་དག་ཉིད་གསུངས་པ། བྱང་ཆུབ་ཚོགས་ནི་བསྒོམ་རྣམས་ཀྱིས།། ཞེས་པ་སྟེ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།། བརྟན་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་གསུངས་པ། ཨོཾ་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པའོ།།

13.2.3 四輪観

śūnyatāpraviṣṭasya pūrvapraṇidhānāvedhasāmarthyād vyutthānakramam āha—**ādhāre**tyādi (8c). [T20v5] ādheyasyādhāro bhairambhādir(d) ity arthaḥ. **bhairambhādiṃ vicintayed** iti (8d) bhairambho nāma vāyuḥ sa ādir yasya tat tathā. etad eva nirdiśati —**yam** ityādi **śobhitam** ityantaṃ (9-12) sugamam. **tasyopari bhāvayet padmaṃ karṇikākeśarā-** [T20v6] **nvitam** [Ra32v1] iti (13cd) **tasyopari**padāt pūrvaṃ jñeyaṃ.(e) **tanmadhye bhāvayed yogam** iti (14a) candramaṇḍalam. **ālikālaviśuddhita** iti (14b) ālikālipariṇāmeṇa. atra hi candramaṇḍalaniṣpattyā [N86] yogavyavasthā. **tasye**tyādi (14c-19) subodham. [T20v7]

---

80 bhairambhādir ity arthaḥ ⟧ TNRa; bhairambhādiv(!) ity arthaḥ bhairambhādiv ity arthaḥ B(B は同じ句を 2 度誤写) **81** bhairambhādim ⟧ em. SaUdTa(Ed. p.114); bhairambhādi TBNRa **82** yasya ⟧ conj.; ya sa TBNRa **82** etad eva ⟧ conj.; corr. Sc. etat tat T^{pc}BNRa; etat tun T^{ac} **84** tasyopari ⟧ em.; asyopari TBNRa **84** jñeyam ⟧ NRa; jñayaṃ TB **85** yogam ⟧ em. SaUdTa(Ed. p.115); yogīm TBNRa **85** ālikālaviśuddhita ⟧ var. ālikālin tu śuddhitaḥ SaUdTa(Ed. p.115) **86** pariṇāmeṇa ⟧ em. Tib.; praṇāmeṇa TBNRa **86** candramaṇḍala° ⟧ TNRa; candramaṇḍalaṃ B **86** °niṣpattyā ⟧ em.; °niṣpattya TBRa; niṣpattye N

སྟོང་པ་ཉིད་ལ་ཞུགས་པའི་སྔོན་གྱི་སྨོན་ལམ་གྱི་ནུས་པ་ལས་ལྡང་བའི་རིམ་པ་གསུངས་པ། རྟེན་དང་བརྟེན་པ་ལ་སོགས་པ་སྟེ་བརྟེན་པའི་སྟེང་དུ་ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་སོགས་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།། ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་སོགས་རྣམས་བསམ་བྱ།། ཞེས་པ་ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་ཞེས་བྱ་བའི་ཧྲུང་དེ་གང་གི་ཐོག་མ་ཡིན་པ་དེ་བཞིན་དུ་དེའོ།། དེ་དག་སྔོན་པ། ཡཾ་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པས་བརྒྱན་པའི་བར་དེ་གོ་སླའོ།། [D40a1] དེ་སྟེང་པདྨ་ལྟེ་བ་དང༌།། གེ་སར་ལྡན་པ་བསྒོམ་པར་བྱ་།། [P46b1] ཞེས་པ་དེའི་སྟེང་དུ་ཚིག་ལས་སྔོན་དུ་ཤེས་པར་བྱའོ།། དེ་དབུས་རྣལ་འབྱོར་བསྒོམ་པར་བྱ།། ཞེས་པ་ཟླ་བའི་དཀྱིལ་འཁོར་རོ།། ཨཱ་ལི་ཀཱ་ལིའི་རྣམ་དག་ལས།། ཞེས་པ་ཨཱ་ལི་ཀཱ་ལི་ཡོངས་སུ་གྱུར་པ་སྟེ། འདིར་ནི་ཟླ་བའི་དཀྱིལ་འཁོར་བསྐྱེད་པ་རྣལ་འབྱོར་དུ་རྣམ་པར་གཞག་གོ།། དེའི་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པ་ནི་གོ་སླའོ།།

13.2.4　三昧耶薩埵の修習

kapālamālālaṃkṛtaśekharam iti (20a) pratimukhaṃ pañcatathāgatātmakapañcamuṇḍayuktatvāt. **nyased** iti (25c) bhāvayet. **padmadiśāsthāna** iti (25c) dikpatreṣu. yady apy etā yamamathanīparyantā bhagavanniṣpattisamakālam eva niṣpannās tathāpi bhāvanāyā vikalpenaikadā viṣayīkartum aśakyatvāt krameṇoktāḥ. [T20v8] bhujamukhādikramākhyānavat.

ཐོད་པའི་ཕྲེང་བས་བརྒྱན་པའི་ཐོད།། ཅེས་པ་ཞལ་སོ་སོ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལྔའི་བདག་ཉིད་ཅན་ཐོད་པ་ལྔ་དང་ལྡན་པ་ཉིད་ལས་སོ།། དགོད་བྱ་ཞེས་པ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། པདྨའི་ཕྱོགས་གནས་ལ་ཞེས་པ་ཕྱོགས་ཀྱི་འདབ་མ་རྣམས་ལའོ།། གལ་ཏེ་ཡང་གཤིན་རྗེ་འཇོམས་མའི་མཐར་ཐུག་བ་འདི་དག་བཅོམ་ལྡན་འདས་

98 °ātmaka° ⟧ TBN; °ātmakaṃ Ra　**99** padmadiśāsthāna ⟧ em. SaUdTa(Ed. p.116); padmadiśasthāna TBNRa　**99** °paryantā ⟧ em.; °paryanta TBNRa　**100** bhāvanāyā ⟧ conj.; bhāvanayā TBNRa　**101** vikalpenaikadā ⟧ TNRa; vikalpenaivadā B

90 ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་སོགས་ ⟧ em.; ཧྲཻ་རིཾ་པ་སོགས་ D; ཧྲཻ་རིཾ་ལ་སོགས་ P　**90** ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་སོགས་ ⟧ em.; ཧྲཻ་རིཾ་པ་སོགས་ DP　**91** ཧྲཻ་རིཾ་ཧྲ་ ⟧ em.; ཧྲཻ་རིཾ་པ་ DP

རྫོགས་པ་དང་དུས་མཉམ་བ་ཁོ་ནར་རྫོགས་པ་དེ་ལྟ་ན་ཡང་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་བསྒོམ་པ་གཅིག་གི་ཚེ་ཡུལ་དུ་བྱ་བར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་རིམ་བས་གསུངས་ཏེ། ཕྱག་དང་ཞལ་ལ་སོགས་པའི་རིམ་པས་གསུངས་པ་བཞིན་ནོ།།

13.2.5 智薩埵・三昧薩埵の修習—諸尊格の被甲

tataḥ sarvākāraniṣpannasya bhagavato hṛdaye jñānasattvaṃ taddhṛdi samādhisattvaṃ ca vibhāvya, “oṃ āḥ hūm, oṃ sarvavīrayoginīnāṃ kāyavākcittavajrasvabhāvātmako 'haṃ, oṃ [T20v9] vajraśuddhāḥ sarvadharmā vajraśuddho 'haṃ” ity adhiṣṭhāya, cakṣurādiṣu ṣaṭsu mohavajrādiṣaṭkaṃ pṛthivyādiṣu pātanyādī rūpaskandhādiṣu vairocanādīṃś ca vibhāvya, [B37r1] bhagavadbhagavatyoḥ **kavacadvayaṃ** (34a)[f] kuryāt. ekaṃ **oṃ he**tyādi (35). [T20v10] dvitīyaṃ **oṃ vam** ityādi (38). śiraḥprabhṛticaturviṃśatsahasrāracakrarūpeṣu sūryamaṇḍaleṣu. pū-jā-ādyakṣarāṇy apīti kaścit.[g]

དེ་ནས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་རྫོགས་པའི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ཐུགས་ཀར་ཡེ་ཤེས་སེམས་དཔའ་དང་དེའི་ཐུགས་ཀར་ཏིང་ངེ་འཛིན་སེམས་དཔའ་ཡང་རྣམ་པར་བསྒོམས་ནས། ཨོཾ་ཨཱཿཧཱུྃ་ཨོཾ་སརྦ་བཱི་ར་ཡོ་གི་ནཱི་ནཱཾ་ཀཱ་ཡ་ཝཱཀ་ཙིཏྟ་བཛྲ་སྭ་བྷཱ་ཝ་ཨཱཏྨ་ཀོ་ཧཾ། ཨོཾ་བཛྲ་ཤུདྡྷཱཿསརྦ་དྷརྨཱ་བཛྲ་ཤུདྡྷོ་ཧཾ། ཞེས་པས་བྱིན་གྱིས་བརླབ་ཅིང་མིག་ལ་སོགས་པ་དྲུག་པོ་རྣམས་ལ་གཏི་མུག་རྡོ་རྗེ་ལ་སོགས་པ་དྲུག་དང་། ས་ལ་སོགས་པ་

---

111 °niṣpannasya ⟧ TBN; °niṣṭhānasya Ra **113** °svabhāvā° ⟧ N; °ścabhāvā° TBRa **113** oṃ ⟧ TBN; om. Ra **115** pātany° ⟧ corr. Sc. T^{pc}NRa; tany° T^{ac}B **115** pātanyādī ⟧ em.; pātanyādiṃ TBNRa **116** dvayaṃ ⟧ conj.; dvayaṃ kuyaṃ TB ; dvayaṃ bhayaṃ NRa dittography? **117** dvitīyaṃ oṃ vam ityādi. śiraḥ° ⟧ em. Tib.; dvitīyaṃ śiraḥ° TBN ; eye-skipping? **117** śiraḥprabhṛtiṣu ⟧ var. Tib. *śiraḥsthāneṣu **118** caturviṃśatsahasrāracakrarūpeṣu ⟧ conj. Tib.; caturviṃśatyāsaraśūnyacakrarūpeṣu(!) TBNRa **118** pū-jā-ādy° ⟧ em. Tib.; jādy° TBNRa

རྣམས་ལ་ལྷུང་བྱེད་མ་ལ་སོགས་པ་དང་། གཟུགས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ལ་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པར་བསྒོམ་སྟེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དང་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་དག་ལ་མགོ་ཆ་གཉིས་བྱ་སྟེ། གཅིག་ནི་ཨོཾ་ཧ་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པའོ།། གཉིས་པ་ནི་ཨོཾ་ཧཾ་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པའོ།། སྤྱི་བོ་ལ་སོགས་པའི་གནས་རྣམས་སུ་རྩིབས་སྟོང་པའི་འཁོར་ལོའི་གཟུགས་ཉི་P47a1ཤུ་རྩ་བཞིར་ཉི་མའི་དཀྱིལ་འཁོར་རྣམས་ལ། ལྷུ་ཛཿ་ལ་སོགས་པའི་ཡི་གེ་རྣམས་ཀྱང་ཞེས་ཁ་ཅིག་གོ།།D40b1

13.2.6　智輪の召入—甘露賞味

kamalakuliśasaṃskārapūrvakaṃ suratam ārabhamāṇaḥ svahṛdbīja-T20v11kiraṇair jvālāmudrāphetkāramantrābhyāṃ ca jñānacakram āvāhya, jaḥ hūṃ vaṃ hor iti mantrair N87ākarṣaṇādi kṛtvā, kamalāvartanapūrvakam(h) āliṅganamudrayā saṃtoṣya, prāgvan mantratrayeṇādhiṣṭhāya, jñānacakrasahāgatavīravīreśvarībhir ātmānam abhiṣecayet. abhiṣekānantaraṃ bhagavadbhagavatyoḥT21r1 śirasor akṣobhyavairocanau. ḍākinīlāmākhaṇḍarohārūpiṇīnāṃ śiraḥṣuRa33r1 yathākramaṃ vairocanaratnasambhavāmitābhāmoghasiddhayaḥ. kākāsyādīnām amoghasiddhir eva. mudraṇapūrvakaṃ svahṛdbījanirgatapūjādevīT21r2bhiḥ pūjayitvā, rasādevīḍhaukitarasam āsvādya,

---

131 ārabhamāṇaḥ ⟧ conj. Tib.; āratamārabhamāṇaḥ TBNRa dittography? **132** °kiraṇair ⟧ em.; °kiraṇai TBNRa **132** °phetkāra° ⟧ TN; °phatkāra°BRa **132** °phetkāra° ⟧ var. Tib. *°phaiṃkāra° **134** kamalāvartapūrvakam ⟧ conj. Tib.; kamalāpūrvakam TBNRa eye-skipping? **134** prāgvān ⟧ em.; prāgavān(!) TBNRa **134** mantratrayeṇā° ⟧ TNRa; mantratrayaṇā° B **135** °vīravīreśvarībhir ⟧ em. Tib.; °vīreśvarībhir TBNRa **136** abhiṣekānantaraṃ ⟧ N; abhiṣānanantaraṃ TBRa **136** °vairocanau ⟧ corr. Sc. T^{pc}NRa; °virocanau T^{ac}B **138** kākāsyādīnām ⟧ NRa; kākāsyādinām B; kākāsyādīnāte T **139** svahṛdbīja° ⟧ BNRa; svahṛdbeīja(!)° T **140** °rasam ⟧ em.; °rasas TBNRa

དེའི་ རྗེས་ ལ་ པདྨ་ དང་ རྡོ་ རྗེའི་ འདུ་ བྱེད་ སྦྱོར་ དུ་ འགྲོ་ བའི་ ཤིན་ ཏུ་ དགའ་ བ་ བརྩམ་ ཞིང་ རང་ གི་ སྙིང་ གའི་ ས་ བོན་ ཀྱི་ འོད་ ཟེར་ རྣམས་ དང་། འབར་ བའི་ ཕྱག་ རྒྱ་ དང་ ཐེམ་ ཡིག་ གིས་ ཀྱང་ ཡེ་ ཤེས་ ཀྱི་ འཁོར་ ལོ་ སྤྱན་ དྲངས་ ཏེ། ཛཿ ཧཱུྃ་ བཾ་ ཧོཿ ཞེས་ པའི་ སྔགས་ རྣམས་ ཀྱིས་ དགུག་ པ་ ལ་ སོགས་ པ་ བྱས་ ནས་ པད་ སྐོར་ སྦྱོར་ དུ་ འགྲོ་ བའི་ འཁྱུད་ པའི་ ཕྱག་ རྒྱས་ མཉེས་ པར་ བྱ་ སྟེ། སྔར་ བཞིན་ སྔགས་ གསུམ་ གྱིས་ བྱིན་ གྱིས་ བརླབ་ ཅིང་ ཡེ་ ཤེས་ ཀྱི་ འཁོར་ ལོ་ དང་ ལྷན་ ཅིག་ བྱོན་ པའི་ དཔའ་ བོ་ དང་ དཔའ་ མོའི་ དབང་ ཕྱུག་ མ་ རྣམས་ ཀྱིས་ བདག་ ཉིད་ ལ་ དབང་ བསྐུར་ བར་ བྱའོ།། དབང་ བསྐུར་ བའི་ དེ་ མ་ ཐག་ བཅོམ་ ལྡན་ འདས་ དང་ བཅོམ་ ལྡན་ འདས་ མ་ དག་ གི་ སྤྱི་ བོར་ མི་ བསྐྱོད་ པ་ དང་ རྣམ་ པར་ སྣང་ མཛད་ དག་ གོ།། མཁའ་ འགྲོ་ མ་ དང་ ལཱ་ མ་ དང་ དུམ་ སྐྱེས་ མ་ དང་ གཟུགས་ ཅན་ རྣམས་ ཀྱི་ སྤྱི་ བོར་ རིམ་ པ་ ཇི་ ལྟ་ བར་ རྣམ་ པར་ སྣང་ མཛད་ དང་། རིན་ ཆེན་ འབྱུང་ ལྡན་ དད་ སྣང་ བ་ མཐའ་ ཡས་ དང་། དོན་ ཡོད་ གྲུབ་ པ་ རྣམས་ སོ།། ཁྭ་ གདོང་ མ་ ལ་ སོགས་ པ་ རྣམས་ ཀྱི་ དོན་ ཡོད་ གྲུབ་ པ་ ཉིད་ དེ་ རྒྱས་ གདབ་ པ་ སྦྱོར་ དུ་ འགྲོ་ བའི་ རང་ གི་ སྙིང་ གའི་ ས་ བོན་ ལས་ འཕྲོས་ པའི་ མཆོད་ པའི་ ལྷ་ མོ་ རྣམས་ ཀྱིས་ མཆོད་ ཅིང་ བསྟོད་ ནས་ ལྷ་ མོ་ རོ་ མས་ དྲངས་ པའི་ རོ་ ཕྱུངས་ ཏེ་

13.2.7 入光明

kramena prabhāsvaraṃ praviśet.

རིམ་ གྱིས་ འོད་ གསལ་ ལ་ གཞུག་ པར་ བྱའོ།།

13.2.7.1 光明へ入るプロセス

tatrāyaṃ kramaḥ. jñānasattvadampatyoḥ[(i)] suratadhvanisamānītaṃ jagac chmaśāne. T21r3 śmaśānaṃ samayacakre. taḍ ḍākinyādiṣu. tā bhaga-

158 °dampatyoḥ]] TN; °prajñopāyasvarūpau nāyakanāyikau B; °prajñopāyasvarūpau Ra **159** samayacakre]] em.; samayacakra° TBNRa

143 ཐེམ་]] P; ཐིཾ་ D **144** པད་སྐོར་]] D; པད་ཀོར་ P **156** རིམ་གྱིས་]] D; རིམས་ཀྱིས་ P

vadbhagavatyoḥ. tāv api krameṇa prabhāsvaraṃ praviśataḥ.

དེ་ལ་འདི་ནི་རིམ་པ་སྟེ། ཡེ་ཤེས་སེམས་དཔའ་ཡབ་ཡུམ་གྱི་དགའ་བའི་སྒྲས་ཡང་དག་པར་བཀུག་པའི་འགྲོ་བ་དུར་ཁྲོད་ལའོ།། དུར་ཁྲོད་དམ་ཚིག་གི་འཁོར་ལོ་ལའོ།། དེ་མཁའ་འགྲོ་མ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ལའོ།། དེ་རྣམས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དང་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་དག་ཁོ་ན་ལའོ།། དེ་དག་ཀྱང་རིམ་གྱིས་འོད་གསལ་ལ་བཅུག་སྟེ། དེ་ནས་འོད་གསལ་ལ་གནས་པ་དང་ལྡང་བ་དང་འཇུག་པའོ།།

13.2.7.2　光明への反復出入に関する補足説明

tataḥ prabhāsvarād bhūya uttiṣṭhan praviśaṃś ca khedam āpannaḥ, mantrajāpapaṭaloktavidhinā mantraṃ japtvā, vyutthātukāmaḥ kiṃ kuryād ity āha—**dharme**tyādi (41a). dharmādicakreṣu [T21r4] ḍākinyādīr antarbhāvya, vaktravāmanāsāpuṭagudadvāradakṣiṇanāsāpuṭeṣu kākāsyādīḥ savyāvasavyaśrotrasavyāvasavyanetreṣu yamaḍāḍhyādīḥ praveśya, śiraḥ[B37v1]prabhṛtiṣu pūrva[N88]vac caturviṃśatināḍīs tatsamāpannān nakha[T21r5]dantādidhātūṃś ca nirūpya, bhagavadbhagavatīsthānaṃ ca tatsamāpattiṃ ca gurūpadeśato vijñāya, mahāsukhamayam ātmānaṃ viśvaṃ ca paśyan yathāruci vica[T21r6]red iti.

---

167 prabhāsvarād bhūya ⟧ em.; prabhāsvarodbhūya TBNRa **168** mantrajāpa° ⟧ NRa; mantrājāpa° TB **169** dharmādi° ⟧ TBN; dharmādidharmādi° Ra dittography **170** ḍākinyādīr antarbhāvya ⟧ em.; ḍākinyādīnavantarbhāvya TBNRa **170** °gudadvāra° ⟧ em.; °guḍadvārar TBNRa **171** °śrotra° ⟧ em.; °śotra° TBNRa **171** praveśya ⟧ corr. Sc. T^{pc}BNRa; praveśye T^{ac} **173** °dhātūṃś ⟧ em.; °dhātuṃś TBNRa **174** vijñāya ... yato (13.2.8) ⟧ TBN; vijñāya ... yathāruci viyathā(!) R(margin) eye-skipping **174** paśyan ⟧ corr. Sc. T^{pc}BN; paśyen T^{ac}Ra

སྐྱོ་བར་གྱུར་ན་སྔགས་ཀྱི་ལེའུར་གསུངས་པའི་ཚིགས་སྔགས་བཟླས་ཏེ། ལྷུང་བར་འདོད་ན་ཇི་ལྟར་བྱ་ཞེ་ན་གསུངས་པ། ཆོས་དང་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། P47b1 ཆོས་ལ་སོགས་པའི་འཁོར་ལོ་རྣམས་ལ་མཁའ་འགྲོ་མ་ལ་སོགས་པ་བསྒོམ་ཞིང་ཞལ་དང་སྣ་བུག་གཡོན་པ་དང་བཤང་བའི་སྒོ་དང་སྣ་བུག་གཡས་པ་རྣམས་ལ་ཁྭ་གདོང་མ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་དང་། རྣ་བ་གཡས་པ་དང་གཡས་མིན་དང་མིག་གཡས་པ་དང་གཡས་མིན་རྣམས་ལ་གཤིན་རྗེ་བརྟན་མ་ལ་སོགས་བ་རྣམས་བཅུག་སྟེ། D41a1 སྤྱི་བོ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ལ་སྔར་བཞིན་ཧཱ་ཉི་ཤུ་ཧཱ་བཞི་དང་། དེ་དང་སྙོམས་པར་ཞུགས་པའི་སོ་དང་སེན་མོ་ལ་སོགས་པའི་ཁམས་ཀྱང་ངེས་པར་བྱ་ཞིང་བཅོམ་ལྡན་འདས་དང་བཅོམ་ལྡན་འདས་མའི་གསང་གནས་དང་། དེའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ཡང་བླ་མའི་གདམས་ངག་ལས་ཤེས་པར་བྱས་ལ། བདག་ཉིད་དང་སྣ་ཚོགས་པ་ཡང་བདེ་བ་ཆེན་པོའི་རང་བཞིན་དུ་བལྟས་ཏེ་ཇི་ལྟར་བདེ་བ་རྣམ་པར་སྤྱད་པར་བྱའོ་ཞེས་པའོ།།

13.2.8 修習（生起次第）の果

etad evopasaṃharati—**evam** ityādi (42c). evamuktasvabhāvo vīraḥ **sarvabuddhasamo** (42d) bhavati. kuta etad ity āha—**advaye**tyādi (43ab). yato mahāsukhamayaśūnyat**ādvayākārayogenācintyapada**sya buddhatvasya **deśane**ty T21r7 arthaḥ.

དེ་དག་ཉིད་ཉེ་བར་སྡུད་པ་དེ་ལྟར་ཞེས་པ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། དེ་ལྟར་གསུངས་པའི་ལུས་ཀྱི་རང་བཞིན་ནི་དཔའ་བོ་སྟེ་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་དང་མཚུངས་པར་འགྱུར་རོ།། འདི་དག་གང་གི་ཕྱིར་ཞེ་ན་གསུངས་པ། གཉིས་མེད་ཅེས་པ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། གང་གི་ཕྱིར་བདེ་བ་ཆེན་པོའི་རང་བཞིན་དེ་སྟོང་པ་དང་གཉིས་སུ་མེད་པའི་རྣལ་འབྱོར་གྱིས་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གོ་འཕང་བསྟན་ཏོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།།

続く

188 kuta etad ⟧ conj. eta etad TBN; Ra には該当箇所なし.

185 བདེ་བ་ ⟧ D; བདེ་བར་ P

後註

(a) これは SaUdTa 第 1 章第 6 偈に示された世尊に対する金剛手の第 23 番目の質問で、SaUdTa 第 13 章はこの質問に世尊が答えるという体裁をとっている。このように第 1 章に質問を列挙し、それに答えるという形で第 2 章以降が構成されている文献は、他にも『蘇悉地経』などがある。
Cf. *Padminī* Ch.1 (T 5v11-6r1) *ad* SaUdTa Ch.1 v.6: sarvañ cetad devatāyogena karttavyam iti. devat[ā]yogapraśnaḥ. ke ta ityādi. devatākā[ra]yogato maṇḍalasyāvarttanam āvarttiḥ sthitiḥ. kati devatātmakaṃ maṇḍalam iha tantra ity arthaḥ.

(b) sumbha から始まる 4 つのマントラは以下の通りである。（Cf. SaUdTa Ch.13; Ed. Tsuda 1974, p.114）
oṃ sumbha nisumbha hūṃ hūṃ phaṭ.（東）oṃ gṛhna gṛhna hūṃ hūṃ phaṭ.（北）oṃ gṛhnāpaya gṛhnāpaya hūṃ hūṃ phaṭ.（西）oṃ ānaya ho bhagavān vidyārāja hūṃ hūṃ phaṭ.（南）(bhagavān ⟧ ; om. SaUdTa Ed.)
他文献（*Cakrasaṃvaratantra* Ch.30 etc.）で、このマントラが出てくる場合、ほぼ‘bhagavān’が入っている。SaUdTa もいくつかの写本がその読みを示していることから、SaUdTa の校訂テクストを修正すべきであろう。

(c) Cf. Prajñārakṣiata: *Cakrasaṃvarābhisamayapañjikā* (Ed. 桜井 2005 p.(170))

(d) ‘Bhairambha’という語は「風（vāyu）」のこととされており、仏教・非仏教の種々の文献にしばしば見られるが、‘vairambha’あるいは‘heirambha’とも記され、表記も定まっておらず、未だ不明な点が多い。

(e) ダガーマークで括られた箇所には、第 13 偈 cd が「『その上に』という句より前に知られるべきである」とあるが、「その上に（tasyopari）」は、少なくとも 5 箇所（9c, 10c, 11a, 12a, 13a）あり、現在のところ、どの偈の「その上に（tasyopari）」を示しているのか未確定である。

(f) ここでいう 2 種の被甲は SaUdTa 第 13 章 (Ed. Tsuda 1974, p.118) に詳しく説かれている。第 1 の被甲はそれぞれの身体の六部位（心臓、頭、頭頂、両肩、両目、すべての肢分）に六仏を付置する。oṃ ha hṛdaye. nama hi śirasi. svāhā hūṃ śikhāyām. vauṣaṭ he skandhayoḥ. hūṃ hūṃ hoḥ cakṣuṣoḥ. phaṭ haṃ sarvāṅgeṣv astraḥ. (astraḥ ⟧ em.; astram Ed.)　なお、付置する六仏に関しては続く 36 偈 -37 偈 ab に説かれている。第 2 の被甲は六女尊を配当する。oṃ vaṃ vajravairocanī. hāṃ yoṃ yāminī. hrīṃ mōṃ mohanī. hreṃ hrīṃ

saṃcālinī. hūṃ hūṃ saṃtrāsinī. phaṭ phaṭ caṇḍikāyāṃ sarvāṅgeṣv astraḥ. (astraḥ]] em.; astram Ed.) そして、この被甲真言の後に第 1 の被甲と異なる付置する箇所（臍、胸、口、頭、頭頂、すべての肢分）が示されている。

(g) 引用元不明。同じような表現はしばしば見られる。例えば、*Abhisamaya-mañjarī* (Ed. Rinpoche-Dvivedi 1993, p.21) には‘pūjetyādicaturviṃśatyakṣarāṇi’とあり、この 24 の文字はおそらく **pū jā o a go rā de mā kā e tri ko ka la kā hi pre gṛ sau su na si ma ku** であり、サンヴァラ系の 24 の聖地の頭文字を表している。(Cf. 杉木 2007)

(h) ‘kamalāvarta-’は印契の一つで蓮華旋転印と呼ばれる。例えば、*Vajrāvalī* (Ed. Mori 2009, p.96) に登場する。

(i) 写本（T）の書写者（あるいはこの写本の使用者）が欄外に‘dampatyoḥ’の解説を‘prajñopāyasvarūpau nāyakanāyikau’と記している。なお、写本（B）は上記欄外の解説‘prajñopāyasvarūpau nāyakanāyikau’を、写本（Ra）はその一部‘prajñopāyasvarūpau’を‘dampatyoḥ’の代わりに挿入しており、おそらく基にした写本（T）の意図を理解できなかったのであろう。